

О. Е. Радутний, к. ю. н., доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Юри-
дична академія України ім. Ярослава
Мудрого»

ЧІТКІСТЬ ЗАКОНОДАВЧИХ ФОРМУЛЮВАНЬ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПОТЕРПІЛОГО

Одним з концептуальних положень Кримінального кодексу України (далі – КК) є закріплення основоположного принципу кримінального права: немає злочину, немає покарання без вказівки на це в кримінальному законі. Воно на пряму кореспондується з такою ознакою злочину, як протиправність, під якою розуміють обов'язкову передбаченість його опису в законі про кримінальну відповідальність. Оскільки останній дає вичерпний перелік злочинів, то для обґрунтованої кваліфікації суспільно небезпечного посягання вимагається встановлення тотожності ознак між фактично вчиненим діянням та формулюванням відповідного злочину в Особливій частині КК.

Не викликає сумніву та заперечень неможливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за необережне легке тілесне ушкодження, оскільки ця протиправна поведінка не закріплена в законі про кримінальну відповідальність в якості караної, а застосування його за аналогією прямо заборонено ч. 4 ст. 3 КК.

Проте по-іншому вирішується питання, коли йдеться про опис потерпілого від злочину в категоріях одиниця – множина, чи з урахуванням статі особи, яка зазнала шкоди від суспільно небезпечного посягання.

Так, ряд статей Особливої частини КК обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину передбачає наслідок у вигляді загибелі людей (ч.2 ст.194, ч.2 ст.194¹, ст.196, ст.237, ч.2 ст.238, ч.2 ст.239, ч.3 ст.239¹, ч.2 ст.241, ч.2 ст.242, ч.2 ст.243, ч.2 ст.245, ч.2 ст.252, ст.264, ч.3 ст.265, ч.3 ст.265¹, ч.2 ст.267, ч.4 ст.267¹, ч.2 ст.269, ч.2 ст.270, ч.2 ст.271, ч.2 ст.272, ч.2 ст.273, ч.2 ст.274, ч.2 ст.275, ч.3 ст.276, ч.3 ст.277, ч.3 ст.278, ч.3 ст.279, ч.3 ст.280, ч.3 ст.281, ч.3 ст.282, ч.2 ст.283, ст.291, ч.3 ст.292 тощо), під якою згідно до правозастосовного тлумачення, що дається в рекомендаціях Пленуму Верховного Суду України¹, розуміють загибель хоча б однієї людини.

Тобто під множиною розуміється одиниця.

Таке становище не є прийнятним, воно веде до відходу від беззастережного дотримання принципу *nullum crimen sine lege*, поспрання букви закону.

¹ Див., зокрема: п. 6 ППВСУ «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля» № 17 від 10.12.2004; п. 27 ППВСУ «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» № 3 від 26.04.2002; п. 21 ППВСУ «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» № 7 від 12.06.2009 тощо.

Але не можливо собі уявити, щоб закон не захищав життя хоча б однієї людини. І ця теза виправдовувала би вищезазначене тлумачення, якщо б в інших статтях Особливої частини КК (напр., ч.3 ст.270¹ КК) не передбачалась ознака «загибель людини» в однині, а окремі кримінально-правові норми не встановлювали би різну відповідальність за спричинення смерті одній людині (ч.2 ст.286 КК) або декільком потерпілим (ч.3 ст.286 КК).

З огляду на те, що для суспільства становить цінність життя будь-якої людини, з метою захисту життя кожного потерпілого та дотримання принципу законності у високому розумінні цього поняття, слід внести зміни до відповідних статей Особливої частини КК шляхом заміни вислову «загибель людей» виразом «загибель людини». У такий спосіб буде досягнутий той значний соціальний ефект, що з фактичним відступленням від припису закону зараз вже має місце.

Не може бути виправдане будь-якою найліпшою метою пониження значення такої ознаки злочину, як протиправність.

Схожа ситуація складається в окремих випадках і з визначенням статі потерпілої особи. Так, у ряді норм Особливої частини КК (зокрема, ст.116, ч.2 ст.121, ч.2 ст.122, ст.123, ч.2 ст.126, ч.1 ст.127, ч.1 ст.135, ч.3 ст.136, ч.1 ст.137, ч.2 ст.155, ч.2 ст.156, ч.3 ст.185, ч.ч.2, 3 ст.186, ч.ч.1, 2 ст.189, ч.2 ст.190, ч.1 ст.206, ч.1 ст.271, ч.1 ст.272 тощо) термін «потерпілий» вживається у чоловічому роді. Розширювальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність дозволяло би визнати потерпілим від цих злочинів особу будь-якої статі, якщо б в інших статтях (напр., ч.ч.3, 4 ст.152, ч.2 ст.154) не вживалися би одночасно та відмінно один від одного слова «потерпілої (потерпілого)», «малолітня» та «малолітній», «неповнолітня» та «неповнолітній» у відповідних відмінках, або якщо б закон не вказував прямо на жіночу стать потерпілої особи (ч.2 ст.134 КК), а так само як би значним надбанням чинного КК не було проголошено розширення кола потерпілих від зґвалтування шляхом заміни слова «потерпіла» у жіночому роді (ст.117 КК 1960 р.) висловом «потерпіла особа» (ч.1 ст.152 КК 2001 р.).

Навряд чи можливо припустити, що кваліфікуючу ознаку утворюють тільки ті суспільно небезпечні діяння, які вчинені щодо викраденого хлопчика або чоловіка (ч.2 ст.146 КК), чи тільки щодо матеріально залежної особи чоловічої статі (ч.2 ст.149 КК). Але тоді, з огляду на ту ж саму ознаку протиправності, слід внести відповідні зміни в окремі статті КК шляхом заміни слова «потерпілий» висловом «потерпіла особа».

Інше ставлення до розв'язання цього питання, як і у попередньому випадку, є проявом зневажливого ставлення до закону, основ кримінально-правової доктрини та підґрунтя теорії кримінального права.

На наше переконання, вказані пропозиції зможуть сприяти підвищенню рівня законодавчої техніки викладення тексту нормативно-правових актів й культури правозастосування.